

27.03.2024р. Гр.25.Історія України. Уроки №56-57.

Тема: 1.Україна в системі міжнародних відносин.

## 2.Встановлення кордонів УРСР із сусідніми державами.

1. У 1944 р. з ініціативи Й. Сталіна Верховна Рада СРСР одностайно ухвалила незвичайне для тоталітарної системи рішення про створення республіканських наркоматів оборони і зовнішніх справ, а також закон, що дозволяв створювати національні військові формування. 26 червня було ухвалено Статут ООН, а 24 жовтня 1945 р. він набрав чинності. Цей день вважається днем ООН. Українську делегацію в Сан-Франциско представляв Д. Мануїльський. Він підписав декларацію про створення ООН від імені України. Так Україна стала співзасновницею ООН. На першій сесії Генеральної Асамблеї ООН 1946 р. Україну було обрано до складу Економічної і соціальної ради, а в 1948—1949 рр. вона обирається непостійним членом Ради Безпеки ООН.

Представників України запрошують до роботи деяких структур організації, у тому числі Міжнародного суду. З перших років свого відродження українська дипломатія була досить активною, вона бере участь у Паризькій мирній конференції (29 липня — 15 жовтня 1946 р.) і в лютому 1947 р. ставить свій підпис під мирними договорами з Італією, Румунією, Угорщиною, Болгарією та Фінляндією. Українська делегація взяла активну участь у роботі Дунайської конференції 1948 р., яка вирішувала питання режиму торгового судноплавства на Дунаї. У розпал «холодної війни» УРСР увійшла до Всесвітньої Ради Миру. Запропонувала цілий ряд мирних ініціатив. Незважаючи на таку бурхливу зовнішньополітичну діяльність Україна не виходила за межі політики московського центру.

Посилання: <https://www.youtube.com/watch?v=MKPddICV5fU>

2.Скориставшись переможним завершенням Другої світової війни, радянське керівництво намагалося закріпити ті території, які СРСР окупував ще на початку війни в співпраці з Третім рейхом. Так, питання західних кордонів СРСР, а отже, і західних кордонів України стали предметом обговорення Тегеранської (1943) і

Кримської (Ялтинської) (1945) конференції. Установлення кордону з Польщею. Територіальне розмежування УРСР з Польщею виявилось найскладнішим. На нього вплинуло багато чинників: небажання західних держав сприяти зміцненню позицій СРСР у Центрально-Східній Європі; тиск виборців польського походження на президента США, марнославство яких потребувало «Великої Польщі» з далекими східними кордонами до середини вересня 1939 р.; готовність Сталіна поступитися прорадянським силам у Польщі й підтримати їхній авторитет завдяки українським етнічним територіям.

Несамостійна українська радянська дипломатія діяла винятково в межах сталінських директив. Так, 9 вересня 1944 р. між урядом УРСР і польським прорадянським Тимчасовим комітетом національного визволення було укладено Люблінську угоду. Відповідно до неї, споконвічні українські землі в складі 17 повітів Підляшшя, Холмщини, Посяння та Лемківщини, де проживало майже 800 тис. українців, було передано Польщі. 16 серпня 1945 р. між СРСР і Республікою Польща було укладено договір про радянсько-польський державний кордон. Згідно з договором, кордон пройшов східніше від «лінії Керзона» на 5-8 км. У районі Немирів-Ялувка це відхилення становило 17 км. У районі р. Солонії та м. Крилова — 30 км. Для Західної України цей договір фіксував факт остаточного включення до складу УРСР. Так московське керівництво створювало вирішальні передумови для тотального наступу на український антирадянський повстанський рух.

Установлення кордону з Чехословаччиною. Після завершення війни уряд Чехословаччини в еміграції запропонував ідею створення федерації чехів, словаків і карпатських українців. Тим часом московське керівництво вирішило утримувати Закарпаття як важливий стратегічний плацдарм для здійснення впливу в Центральній та Південно-Східній Європі. З вступом радянської армії в край відновлення чехословацької адміністрації гальмувалося. Натомість радянська військова адміністрація швидко створила тимчасові народні комітети, а 26 листопада 1944 р. в м. Мукачевому скликала їхній з'їзд. Він схвалив маніфест про вихід Закарпатської України зі складу Чехословаччини та

возз'єднання краю з УРСР. Було обрано Народну раду — тимчасовий орган законодавчої та виконавчої влади. Під дипломатичним тиском СРСР чехословацька адміністрація мусила залишити Закарпаття. 29 червня 1945 р. в Москві чехословацька делегація та представники СРСР уклали договір «Про включення Закарпатської України до складу СРСР». 30 червня 1945 р. на VII сесії Верховної Ради УРСР М. Хрущов заявив, що український народ уперше возз'єднався в єдиній українській державі. 22 січня 1946 р. було видано указ президії Верховної Ради СРСР про утворення в складі УРСР Закарпатської області. Цей документ без згоди закарпатців ліквідовував Карпатську Україну як державне утворення.

Установлення кордону з Румунією. Повоєнні кордони УРСР з Румунією було визначено договором від 10 лютого 1947 р. Румунія визнала права УРСР на Північну Буковину, Хотинщину й Ізмаїльщину. Водночас обома сторонами було проігноровано прагнення українців Мараморощини, висловлене ними в 1945 р., возз'єднатися з Україною. Договір юридично зафіксував кордони, установлені в червні 1940 р. Обмін територіями 1951 р. Остаточне розмежування польсько-українського кордону відбулося 1951 р. Тоді на прохання Польщі було зроблено обмін прикордонними ділянками. До Львівської області включили землі довкола Кристинополя (пізніше перейменований на Червоноград). До складу Польщі було передано територію з центром у м. Нижні Устрики Дрогобицької області. Отже, основну частину українських етнічних теренів було об'єднано в одній державі, проте не для втілення в життя ідеалу української соборності, а заради сталінських імперських планів. Як наслідок, частина українських етнічних територій залишилася поза кордонами УРСР.

Обмін населенням між Польщею та УРСР у 1944-1946 рр.

Трагічної долі зазнали українці Закерзоння (Лемківщина, Посяння, Холмщина, Підляшшя). У вересні 1944 р. між Польським комітетом національного визволення прорадянської орієнтації та урядом УРСР на чолі з М. Хрущовим була підписана угода про взаємний обмін населенням у прикордонних районах, евакуацію українців з

державної території Польщі та поляків з УРСР. Угодою передбачався добровільний характер переселення. Договір поширювався на українське етнічне Закерзоння й поляків та євреїв, які до 17 вересня 1939 р., мешкаючи на українських етнічних землях, були громадянами Польської держави. Обмін населенням — акція масового переселення мешканців прикордоння, що відбулася між Польщею та УРСР у 1944-1946 рр., набувши ознак етнічної чистки й маючи на меті знищення передумов для підтримки українського та польського національних рухів. Етнічна чистка — політика, спрямована на насильницьке вигнання з певної території осіб іншої етнічної належності, що проявляє себе в таких формах, як масове переселення етнічних груп, примус до еміграції, насильницькі депортації. Більшість українських селян не бажала залишати землю предків, нажите майно. До того ж їх лякали сталінські репресії та колективізація, недобра слава про які поширилася Закерзонням ще в 1939-1941 рр. Тому, щоб спонукати українців до переселення, польська сторона не поширювала на них умови аграрної реформи, яка розпочалася в Польщі, закривала культурно-освітні установи, школи з українською мовою навчання, не визнавала Української греко-католицької церкви тощо. Переселенцям дозволяли «вивезення одягу, взуття, білизни, постільних речей, продуктів харчування, хатніх речей, сільськогосподарського реманенту, упряжі й інших предметів домашнього та господарського вжитку, загальною вагою до 2 ц на одну родину». Незважаючи на шалений тиск, українці затято трималися рідної землі. Першими добровільними переселенцями (таких виявилось майже 80 тис. осіб) стали незаможні сім'ї, господарства яких були знищені війною чи польськими націоналістичними формуваннями навесні та влітку 1944 р. Побачивши умови життя в радянській Україні, переселенці спробували повернутися додому. Проте на Закерзонні їх уже очікували спеціальні терористичні формування, створені за наказом Сталіна. До терору приєдналися й польські нелегальні націоналістичні формування. Їхній жорстокості не було меж. Вони грабували й спалювали українські села, убивали мешканців. На захист українців стали з'єднання УПА-Захід.

Поки діяли умови добровільного переселення, українці не хотіли залишати батьківщину й вимагали від польського уряду поваги до своїх прав, згідно з конституцією Польської держави: рівності в доступі до земельної реформи, свободи віросповідання, відкриття шкіл з українською мовою навчання, відновлення української кооперації; просили згоди на створення української демократичної партії та амністії для звинувачених за політичними статтями. Тим часом на Потсдамській конференції (1945) Сталін пообіцяв, що «Польща стане державою без національних меншин». Це призвело до другого етапу переселення, який мав насильницький характер. 1 вересня 1945 р. для переселення українців з Польщі було відряджено три дивізії Війська Польського. Вони отримали наказ примусово відселити українців з 50-кілометрової прикордонної смуги на територію УРСР. У разі відмови командуванню було наказано примусово розселити їх у глибинних районах Польщі, подалі на захід від річки Сяну, по 2-3 родини на польське село. Села Лемківщини, Надсяння, Холмщини та Підляшшя запалили з новою силою. Нерідко разом з поляками наругу над українцями здійснювали й воїни радянської армії, призначені нібито для охорони переселенців. Знову на захист українців ставали лише загони УПА-Захід. Незважаючи на опір, протягом 1945-1946 рр. із Закерзоння було депортовано в УРСР майже 0,5 млн осіб (понад 120 тис. родин). Депортація не обминула навіть родин, члени яких служили в Червоній армії. Водночас із західних областей УРСР до Польщі було переселено майже 0,8 млн осіб (близько 160 тис. родин). Умови вивезення поляків теж були складними. Вагони подавали несвоєчасно, з розбитими вікнами та дверима. Чого зазнали українці від польської влади та загонів польських націоналістів під час обміну населенням, свідчить неповна статистика. Скоєно нападів на населені пункти — 180; убито українців — 4670 осіб; повішено та втоплено — 47 осіб; пограбовано — 2268 родин; забрано коней — 1020, корів — 1319, спалено на 80 і 100 % — 304 села; спалено окремих будинків з майном — 650; здійснено нападів на поїзди з українськими переселенцями — 8; спалено майна на залізничних станціях — 850.

**Операція «Вісла» Операція «Вісла». Обмін населенням між Польщею та УРСР у 1944-1946 рр. не дав змогу польській владі остаточно вирішити «українське питання». Багато українців ховалися в лісах, прикордонних територіях Чехословаччини й УРСР, а потім повернулися до своїх садиб. Вони знову стали соціальною базою для з'єднань УПА-Захід. Повстанці ж, щоб не допустити «деукраїнізації» споконвічних українських етнічних територій, нищили переселенські комісії польського уряду, вели боротьбу з шовіністичними польськими з'єднаннями, що тероризували співвітчизників, спалювали села, з яких було виселено українців, а натомість заселено поляків. Операція «Вісла» — масова примусова депортація українців з етнічних українських територій Лемківщини, Надсяння, Підляшшя та Холмщини в західні й північні території Польської держави. Польський уряд побоювався, що українці організують національний рух за возз'єднання з «Великою Україною». Водночас польські комуністи відчували від українських повстанців і загрозу тому тоталітарному режимові, який вони утверджували в Польщі. Усе це спонукало їх продовжити антиукраїнську політику й провести повне виселення українців з етнічних територій. Приводом до т. зв. операції «Вісла» стала загибель генерала К. Свєрчевського — заступника міністра оборони Республіки Польща, який потрапив у засідку УПА. Операція розпочалася 28 квітня та тривала до кінця липня 1947 р., а переселення невеликих виявлених груп українців продовжувалося аж до квітня 1950 р. Акцію проводили 6 дивізій та 3 додаткові полки Війська Польського — разом понад 20 тис. осіб. Війську допомагали добровольчі резерви народної міліції та управління безпеки Польщі. Збройні сили заблокували всі райони компактного проживання українців і провели насильницьке виселення. На збір у деяких селах давали 20 хв. Виселення супроводжувалося руйнуванням пам'яток культури: церков, цвинтарів, музеїв, бібліотек, невинуватими актами насильства, унаслідок яких загинуло 655 осіб. Одночасно здійснювали каральні заходи щодо вояків УПА, учасників підпілля ОУН — насамперед українських священиків та інтелігенції. За даними польського уряду, у концтаборі Явожно (недавній філії концтабору Освенцім) було**

ув'язнено 3873 українці. Військово-польові суди оперативної групи «Вісла» засудили 315 осіб, у тому числі: 173 — до смертної кари, 58 — до довічного ув'язнення. Репресивна акція «Вісла» була скоординована з урядами СРСР і Чехословаччини, які надали збройні сили для блокування східних і південних кордонів Польщі, щоб не дозволити українцям сховатися на територіях цих сусідніх держав. Під час операції всіх українців і членів змішаних українсько-польських сімей було виселено в західні та північні райони Польщі, що після завершення Другої світової війни відійшли до її складу. Переселення здійснювали з дотриманням «принципу розпорошення»: чисельність переселених українців не перевищувала 10 % від загальної чисельності мешканців населеного пункту. Це робили з метою якнайшвидшої полонізації українців. На нових місцях українці зазвичай отримували найбільш зруйновані війною господарства. За даними польського уряду, під час операції «Вісла» було депортовано 140 575 осіб, за неофіційними даними — 150 тис. осіб. На захист жертв акції «Вісла» стали лише підрозділи УПА, проте десятикратна перевага польських збройних сил вирішила справу. Після депортації українців діяльність УПА в Закерзонні втратила сенс і перспективи. Багато відділів УПА були розбиті, а частина групи «Сян» пробилася через територію Чехословаччини в Західну Німеччину. Переселення сформувало гнітюче відчуття кривди й особистої трагедії у свідомості переселенців та їхніх нащадків. Сенат Польщі 3 серпня 1990 р. засудив цю акцію.

Передання Кримської області до складу УРСР. Тримаючи український народ у колоніальній залежності, російська й радянська імперські пропагандистські машини завжди наголошували про «єдність двох братських народів». З цією метою 1954 р. було організовано бучне святкування 300-річчя т. зв. «возз'єднання України з Росією». Пропагандистська кампанія протягом першої половини 1954 р. перетворилася на суцільний ланцюг урочистих зборів, виставок, концертів, конкурсів, фестивалів, днів культури тощо. Їхньою кульмінацією стали указ Президії Верховної Ради СРСР від 19 лютого 1954 р. «Про передання Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР» і

відповідний закон СРСР від 26 квітня 1954 р. Під час їхнього обговорення доповідачі запевняли у віковичній дружбі й довірі російського народу до українського, їхній спорідненості тощо. Що ж насправді спонукало до такого кроку союзнє керівництво? Прагматично розраховуючи свої дії, воно, по-перше, чітко усвідомлювало, що півострів був тісно пов'язаний з УРСР господарськими зв'язками. По-друге, передання мало пропагувати українцям і всім народам СРСР переваги політичної співпраці з Росією. Тим часом за пропагандистською ширмою приховувалося прагнення союзного керівництва перекласти на українство частину моральної відповідальності за депортації та геноциду кримських татар, виселення німців, греків, болгар і вірмен. На УРСР було перекладено й вирішення соціально-економічних проблем Криму, до яких довело недолуге керівництво РРФСР. В історичній перспективі приєднання Криму посилило майбутній економічний потенціал України. Однак у 1950-1960-х роках, щоб урятувати господарство Кримської області, довелося забирати необхідне від інших областей України. До того ж московське керівництво хотіло «розбавити» росіянами етнічний склад України. М. Хрущов знав, що після депортації з України німців, вигнання поляків, убивства євреїв, переселення чехів, румунів, частини угорців, насильного завезення в УРСР українців з Польщі питома вага українців суттєво зросла, уключаючи й компартію. Останнє посилило автономістські настрої серед партійців. Тому передання Криму вплинуло на зниження відсотка українців в УРСР і водночас зростання відсотка росіян — від 13 до 16. Це ускладнило міжнаціональні відносини. Частка росіян в УРСР збільшилася. У 1959 р. в Криму мешкало 1,2 млн осіб. Українці становили 22,3 %, а росіяни — 71,4 % від загальної чисельності мешканців. Проблема міжнаціональних відносин залишалася гострою й з проголошенням Україною незалежності. Частина росіян, вихована радянською, т. зв. інтернаціоналістською пропагандою, не вважала себе українськими громадянами, тобто політичними українцями російського етнічного походження, як цілком природно себе сприймають представники різних етносів у складі європейських національних держав. Це й стало основою для

**використання багатьох етнічних росіян напередодні та в ході  
окупації Криму Російською Федерацією у 2014 р.**

**Д/з: §2.**